

I

TARİHTE MÜSLÜMANLAR

OTTO

TARİHTE
MÜSLÜMANLAR

I

OTTO

Tarihte Müslümanlar
Proje Yürütücüsü ve Genel Koordinatör
Prof. Dr. İrfan AYCAN

Editörler

Prof. Dr. Mehmet ÖZDEMİR (7-10. yy.)
Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN (18-21. yy.)
Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ (11-13. yy.)
Prof. Dr. Eyüp BAŞ (14-17. yy.)
Prof. Dr. Fatih ERKOÇOĞLU (14-17. yy.)
Doç. Dr. Nurullah YAZAR (11-13. yy.)
Doç. Dr. Mustafa Necati BARIŞ (7-10. yy.)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif FİDAN (18-21. yy.)

Sertifika No: 44396
ISBN 978-625-7236-28-7 (Tk)
978-625-7236-29-4 (1.c)

Baskı: Ayrıntı Basımevi Ankara - Sertifika No: 13987

İletişim Adresleri
Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4
06690 Çankaya Ankara
tel.-faks: 0312. 439 01 69
www.ottoyayin.com
otto@ottoyayin.com
facebook.com/otto.yayinlari
twitter.com/ottoyayin

2.3.2.7. LEYS B. SA'D (Ö. 175/791)

Şükrü Özen

Ebü'l-Hâris Leys b. Sa'd b. Abdurrahman el-Fehmî, aslen İran'ın Isfahan şehrinde olup Aşağı Mısır'da Kahire yakınlarındaki Kalyûbiye vilayetine bağlı Tûh ilçesinin Kalkaşende köyüne yerleşen bir ailenin ferdi olarak Mayıs 713'te burada dünyaya gelmiştir. Mısırlı Fehmoğulları ile aralarında velâ bağı bulunduğu için Fehmî nisbesiyle anılmaktadır. Bu aile Emevîler döneminde Mısır'da büyük nüfuz kazanmış; Leys, gençlik yıllarında aileden Mısır valiliği yapan üç kişinin himayelerinde yetişmiştir.

Leys, Mısır ve Hicaz'da birçok âlimden ders almıştır. 732 yılında gittiği ilk hac seyahati esnasında Mekke'de birçok hocanın derslerine katılmış, ayrıca Şam, Kudüs, Bağdat gibi ilim merkezlerine giderek çeşitli ilim adamları ile görüşmüştür. Kendisinden de pek çok kişi ilim öğrenmiştir. 14 Şaban 175 (16 Aralık 791) Cuma günü vefat etmiştir. Muazzam bir kalabalığın katıldığı cenaze namazını Mısır valisi kıldırmıştır. Kahire'nin güneyinde Karâfetüssuğrâ'da bulunan mezarı hâlen önemli ziyaretgâhlardandır.

Leys, sahip olduğu meziyetleri dolayısıyla daha genç yaşta Mısır'ın önde gelen ilim adamlarının takdirlerini kazanmış, Emevî ve Abbâsî devlet adamlarının nezdinde büyük itibar görmüş, halifelere, Mısır valilerine ve kadılarına danışmanlık yapmıştır. İdarecilerden gördüğü yanlışları eleştirmekten geri durmamış, gerekli önlemlerin alınması için üst makamlar nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Emevîlerin son döneminde Mısır vali yardımcılığı, Abbâsîler döneminde de bazı resmî görevler üstlendiği rivayet edilmektedir. Ancak 758 yılında Kudüs'te bulunan Halife Mansur'un huzuruna bir heyetin başında elçi olarak çıktığında kendisine yapılan Mısır valiliği veya kadılığı teklifini kabul etmemiş, onun tavsiyesi üzerine bir başkası atanmıştır. Mısır kadısının vakıflarla ilgili uygulamaları sebebiyle görevden alınması, vali tarafından yıkılan Mısır'daki Hıristiyan kiliselerinin bir yıl sonra tekrar yapımı gibi dönemin bazı önemli siyasi ve dinî kararlarında etkili olmuştur.

Mısır'ın yetiştirdiği en büyük fakih ve muhaddis olan Leys; Kur'an'ı iyi bilen, nahiv ve şiir alanlarında yetişmiş bir ilim adamıdır. İtikadi görüşleri konusunda fazla bir şey bilinmemekle beraber müteşabih rivayetleri tevîl etmeksizin olduğu gibi kabul ettiği, seksen yaşına ulaştığı hâlde inanç konularında tartışmalara katılmadığı, kader inancını reddedenleri hastalıklarında ziyarete gitmediği, cenaze namazlarını kılmayı ve davetlerine icabet etmeyi

uygun bulmadığı rivayet edilmektedir. Ayrıca Mısır'daki Hz. Osman aleyhtarlığı ile mücadele etmiştir.

Büyük müctehidlerden kabul edilen Leys, ictihadlarında Irak re'y ekolünden yararlanmakla birlikte ağırlıklı olarak Hicaz hadis ekolünün etkisinde kalmıştır. Onun fıkhî görüşlerine daha çok Mâlikî eserlerde rastlanması ve bir kısım konularda Mâlikîlerin onun görüşlerini tercih etmeleri bu yakınlık sebebiyle olmalıdır. Ancak o, Hicaz ekolünün aksine Medine halkının uygulamasını hükümlere bir referans kaynağı olarak görmemiş ve bu konuda akranı olan İmam Mâlik ile polemige girmiştir. Onun Medinelilerin uygulamalarına aykırı ictihad ve fetvalarını haber alan Mâlik Medine uygulamasının Hz. Peygamber ve ashabının uygulaması niteliğinde olduğunu ileri süren eleştirel bir mektup göndermiş, cevabi risalesinde Leys, uzman kişiler tarafından din öğretiminin ilk halifelerden beri Mısır, Şam ve Irak gibi İslam ilim merkezlerinde de kesintisiz sürdüğünü, başka coğrafyalarda yaşayan sahabilerin Medine uygulamalarıyla çelişen görüş ve uygulamaları yanında Medineli ilim adamları arasında da görüş ayrılıkları bulunduğunu belirterek sahabe ve tabiin neslinde bulunmayan böyle bir usulü benimsemenin caiz olmayacağını müdafaa etmiştir.

Leys'in günlük programı; valiye danışmanlık, öğrencilerine hadis rivayeti, halka fetva verme ve ihtiyacı olanların ihtiyacını giderme şeklinde dört ayrı faaliyete ayrılmıştır. Kendisinden yapılan büyük küçük bütün talepleri karşılamaya çalışmıştır. Kaynaklarda asil ve cömert kişiliğine dair birçok hikâyeye aktarılmaktadır. Yıllık gelirinin yirmi-yirmi beş bin dinar olmasına karşın malını senesi dolmadan sadaka olarak dağıttığı için kendisine hiç zekât farz olmadığı, hatta bazen borçlu bile kaldığı, bilhassa âlimlere önemli miktarlarda yardımda bulunduğu rivayet edilmektedir. Misafir ağırlamanın farz olduğunu savunmuş, sabah akşam sofrasından misafir eksik etmemiştir. Bütün namazlarını camide kılmıştır. Giyim kuşamına önem vermiş, bu konuda harcamadan kaçınmamıştır.

Döneminde hadis ve fıkıh alanında Mısır halkının imamı ve önderi kabul edilen Leys, görüşleri fetva ve kazâya esas teşkil eden az sayıdaki müctehidlerden (*fukahâü'l-emsâr*) birisidir. İmam Şâfiî gibi bazı âlimler fıkıh konusunda Leys'in İmam Mâlik'ten mevkiinin üstünlüğüne rağmen fıkhî görüşleri etrafında bir mezhep teşekkül etmemiş olmasını öğrencilerinin onun fıkhî görüşlerini neşretmemelerine bağlamışlardır. Mâlikî ve Şâfiî mezheplerinin Mısır'daki yükselişleri, zaten sistematik hâle getirilmemiş olan görüşlerinin zamanla ihmaline yol açmıştır.

Leys'in Mâlik'e yazdığı günümüze ulaşan risqlesi dışında kaynaklarda

Kitâbü Mesâilî'l-Fıkh, Kitâbü'r-Rık ve Kitâbü't-Târîh adlı eserlerinin bulunduğu belirtilmektedir. Bilhassa son eser sonraki klasik tarih eserlerine kaynaklık etmiştir. Rivayetleri *Kütüb-i Sitte'* de yer aldığı gibi cüzler hâlindeki çeşitli müstakil derlemelerde de bir araya getirilmiş ve bunlar üzerine muhtelif çalışmalar yapılmıştır. Biyografisi ve fıkhi görüşleri üzerine çeşitli kitap, tez ve makaleler kaleme alınmıştır.

KAYNAKÇA

- Cirit, H., "Hicrî II. Asır Muhaddis ve Fakihlerinden Leys b. Sa'd, İlmî Kişiliği ve Eserleri", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVIII (2000), s. 183-201.
- Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, Kahire 1349/1931.
- İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimaşk*, Beyrut 1995.
- İbn Hacer el-Askalânî, *er-Rahmetü'l-Gaysiyye bi't-Tercümeti'l-Leysiyye* (nşr. Yusuf Abdurrahman Mar'aşlı), Beyrut 1987.
- İbn Sa'd, *et-Tabakât*, Beyrut 1388/1968.
- Merad, A., "al-Layth b. Sa'd", *EI2*, V, 711-712.
- Özen, Ş., "Leys b. Sa'd", *DİA*, İstanbul 2003, XXVII, 164-168.
- Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, Beyrut 1401-05/1981-85.

2.3.2.8. MÂLİK B. ENES (Ö. 179/795)

Şükrü Özen

İmam Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Asbahî el-Himyerî, 93/712 yılında Vâdilkurâ'nın Zülmerve köyünde doğmuştur. Kahtanilerin alt kolu Zû-Asbah kabilesindedir. Dedesi veya onun babası Ebû Âmir Yemen'den gelerek Medine'ye yerleşmiş ve Kureyş'in Teym b. Mürre kabilesinin mütefiki olmuştur. Ebû Âmir'in Bedir dışındaki bütün gazvelere katılan bir sahâbi veya muhadram olduğu rivayet edilmektedir. Dedesi Mâlik ise Hz. Osman döneminde Mushaf'ın istinsahında, onun vefatında da defin işlerinde görev almış tabiin büyüklerindedir. Babası Enes ilimle ilgilenmekle birlikte önemli bir konuma gelememiştir. Ailesinden ilimle iştigal eden pek çok kişi yetişmiştir.

İlk tahsil döneminde yedi yıl Abdurrahman b. Hürmüz el-A'rec'in hadis derslerine devam etmiş, daha sonra meşhur fakih Rebiâtürre'y'in fıkıh derslerine katılarak kendisini geliştirmiştir. Ancak hocasının rey taraftarı olması, kendisinin Ehl-i Hadis'e meyli sebebiyle derslerini terk ederek İbn